

A HÁT DISKURZUSJELÖLŐ A TELEVÍZIÓS VITAMŰSOROKBAN

Schirm Anita

Bevezetés

A diskurzusjelölők a nyelvi elemeknek egy nehezen meghatározható körét alkotják, a kutatók (pl. Dér 2010) azonban abban többnyire egyetértenek, hogy a diskurzusjelölők diskurzusszegmenseket kötnek össze és pragmatikai viszonyokat jelölnek. Az egyes diskurzusjelölők írott és beszélt nyelvi megvalósulásai között azonban különbség van, az élőbeszédben – annak spontaneitása és kevésbé tervezettsége miatt – ugyanis gyakrabban és többféle szerepkörben fordulnak elő ezek az elemek. A különféle beszélt nyelvi műfajok közül tanulmányomban a televíziós vitaműsorokban megjelenő diskurzusjelölő-előfordulások közül a *hát* szerepköreit vizsgálom. Ez ugyanis a magyarban az egyik leggyakoribb diskurzusjelölő (Dér–Markó 2007), amelyhez a beszédtervezési funkción kívül számos szerepkör tartozik. Korábbi kutatásaim során (pl. Schirm 2007–2008) a *hát* grammatikalizálódásával és mai funkcióival zömében írott anyagok elemzésével foglalkoztam, ezért kíváncsi voltam arra, hogy az akkor elhatárolt szerepkörökhöz képest a beszélt nyelvi anyag bevonása a vizsgálatba milyen új eredményeket hozhat. A kiinduló hipotézisem az volt, hogy a *hát* a televíziós vitaműsorokban a műfaj jellegzetességéből adódóan az arculatmunka szolgálatában áll.

Anyag, módszer, kísérleti személyek

A *hát* diskurzusjelölő funkcióinak a feltérképezéséhez televíziós vitaműsorokat használtam fel, s mindig az egyedi megjelenésekből kiindulva, adatközpontúan vizsgáltam. A funkciók megadása azonban korántsem problémamentes. A diskurzusjelölőknek tulajdonított textuális funkciót a legkönnyebb megragadni, ám az interakciós és attitűdjelölő funkciók egzakt leírása már nehezebb. A funkciók vizsgálatakor azonban nem szabad elfelejteni, hogy a „funkció nem merev kategória, [...] hanem folyamat jellegű jelenség, amely a beszélői vagy hallgatói feldolgozás révén jön létre” (Tolcsvai 2005: 350). A szerepmegjelöléseknél tehát mindig figyelembe vettem a kontextuális tényezőket és a vizsgált anyag jellegzetességeit is. Az egymással néha elentétes funkciók motiváltságának alapjaira és azok magyarázatára jelen tanulmányban nem térek ki, mivel ezt más munkában már megtettem (vö. Schirm 2011).

A felhasznált korpusz 3 órányi hangzó szövegből, 4 vitaműsorból állt: az ATV-n 2002-ben sugárzott *Pro és kontra* című műsor Médiaegyensúly részét és a *Közhang* című műsort elemeztem, illetve az MTV *A szólás szabadsága* című műsorának két 2010-es májusi adását. Szándékosan úgy választottam ki a vizsgált műsorokat, hogy egymástól kissé eltérő szerkezetű anyagok kerüljenek bele, a feltételezésem ugyanis az volt, hogy a műsorszerkezet is befolyásolja a *hát* elemnek az arculatmunkában betöltött szerepét. Nézzük röviden az egyes műsorok forgatókönyvét!

A *Pro és kontra* az ATV-n hetente jelentkező félórás vitaműsor volt, Elek István vezetésével. A műsorba mindig két eltérő álláspontot képviselő híres embert (politikust, újságíró, történészt) hívtak meg. A vitaműsor adásai közül a 2002. szeptember 5-i adást választottam elemzésem tárgyául, melyben Kerényi Imre és Kocsi Ilona vitatkoztak a médiaegyensúly kérdéséről.

A *Közhang* az ATV-n hetente jelentkező 55 perces vitaműsor volt, melyet Juszt László vezetett. A stúdióba meghívott közemberek (általában négy fő) beszélgetése volt a magánélet és a közügyek számukra fontos jelenségeiről. Interaktív műsor SMS-küldéssel, telefonos megszólalási lehetőséggel. A diskurzusjelölők és az arculatmunka vizsgálatára különösen alkalmas műsортípus, hiszen azon túl, hogy a 2-2 vitapartner ellentétes álláspontot képviselt, a betelefonálók is alakították megszólalásaikkal és SMS-eikkel a műsort.

A harmadikfajta vitaműsor az MTV-n hetente látható *A szólás szabadsága* című közéleti magazinműsor volt, melynek Krizsó Szilvia a műsorvezetője. A 2010-es májusi adások közül a 17-én sugárzott *A távozó kormányfő összegez – interjú Bajnai Gordonnal* című részt, illetve a május 31-én bemutatott *Megalakult az új kormány, megvan az első konfliktus* című műsort elemeztem. A két eddig bemutatott politikai vitaműsörtől abban különbözik *A szólás szabadsága*, hogy itt mérsékelten konfrontatív légkörben zajlik a beszélgetés, s a műsorvezető egyszerre mindig csak egy vendéggel beszélget, így a kizárólagos kérdezői és irányító szerepéből adódóan a kialakuló verbális konfliktus sem olyan heves. Verbális konfliktuson Vuchinich (1990: 118) alapján a két vagy több résztvevő között kialakuló konfrontációt tartalmazó szóbeli eseményt értem. Továbbá *A szólás szabadságának* magazinműsor jellegét biztosítja az is, hogy a beszélgetések előtt mindig egy összefoglaló bejátszás látható a téma előzményeiről.

A vitaműsor a szemtől szembe interakció tipikus példája, s ez a műsортípus a hírműsороktól eltérően egyszerre közöl információt és egyszerre szórakoztat is, vagyis alapvetően hallgatóorientált. A vitaműsoroknak általában többszörös hallgatóságuk van: egyrészt a közvetlenül megcímzett hallgatók, akik közelről érintettek a témában, másrészt a stúdióban lévő nézők, harmadrészt pedig azok a tévénézők, akik (esetleg csak véletlenül) bekapcsolták a készüléket.

A választott műsorok a média ún. félintézményes diskurzusai (Ilie 1999; 2001) közé tartoznak. Ez azt jelenti, hogy vannak bizonyos külső elvárások és szabályok, amelyeket be kell tartani a társalgás során, de a kontroll lénye-

gesen alacsonyabb, mint a teljesen intézményes diskurzusok esetén, ám magasabb, mint egy teljesen kötetlen beszélgetés során.

Ezeknek a műsoroknak kétféle szereplőtípusa van: a moderátor, azaz a műsorvezető, aki irányítja a vitát; és a vitapartnerek. A beszélgetés szabályai a félintézményes vitaműsorok esetén bizonyos fokig szerephez kötöttek, ugyanis vannak elvárások arra vonatkozóan, hogy ki és milyen jellegű megnyilatkozásokat tehet (vö. Schirm 2007: 133–134), vagyis megkülönböztethetjük a szerephez illő, illetve a szerephez nem illő megnyilatkozásokat. A moderátor kérdését csak az korlátozza, hogy ne térjen el az újságírói semlegességtől (Clayman 1992: 163), a vitapartnerekre pedig az a megszorítás érvényes, hogy nem tehetnek fel a műsorvezetőnek személyes kérdéseket, és nem kérdőjelezhetik meg annak a kérdezéshez való jogát és kérdésének a relevanciáját sem. A műsor intézményes jellemzőjéből adódó szabályai mellett a társalgási jelleg pedig abban nyilvánul meg, hogy a témaváltás, a kérdés feltevése és a fordulók hosszának a szabályozása nem kizárólag a műsorvezető joga, hanem bármely résztvevőé.

A *hát* diskurzusjelölő nem mutatott kizárólagos szerephez kötöttséget, ugyanis mind a műsorvezető, mind pedig a vitapartnerek használták ezt az elemet a megnyilatkozásaikban, a *hát* jellegzetes válaszelölői funkciójából adódóan azonban sokkal gyakrabban fordult elő a vitapartnerek megnyilatkozásaiban, ahogy azt a következő fejezet példái is mutatják majd.

Eredmények

A korpuszban a *hát* elem összesen 61-szer jelent meg, s ezek az előfordulások a korábban az írott szövegekben megfigyelt használati körökhöz nagyon hasonlóan rendeződtek, vagyis ezek az adatok is a *hát* gazdag jelentéshálózatáról tettek tanúságot. A politikai vitaműsorok jellegzetes egységei a kérdés-válasz szomszédsági párok, így nem meglepő, hogy a *hát* gyakran válaszelölői szerepben jelent meg. Ilyenkor a beszélő a saját véleményének a kifejtése előtt használta az elemet, ahogy azt az alábbi [(1) és (2)], a *Közhang* című műsorból származó példák is mutatják:

- (1) C: Illetve nagyon furcsállom, hogy a hölgynek a kokárdáról, erről az áprilisi kokárdaviselésről az jutott eszébe, hogy itten Trianon revízióját akarják, nem is tudom, hogy akkor
 R: Ugye nem alaptalanul jut ez az embereknek az eszébe?
 C: **Hát** szerintem teljes mértékben alaptalanul jutott eszébe.
- (2) A: De utána ami most volt, a Parlament előtt, arra viszont elmentem
 B: De azt nem rendezte senki, az egy spontán megmozdulás volt.
 A: Ugye ezt te most, ezt el is hiszed?
 B: **Hát** asszem a rendőrség rendezte, de erre még rátérünk.

Az idézett két példában a kérdező saját állásfoglalást kért, s a válaszadó a mondanivaló szubjektivitását a diskurzusjelölő utáni elemekkel (*szerintem*,

asszem) jelezte, maga a *hát* pedig textuális szereppel bír, jelöli a megelőző kérdéshez való kapcsolódást, miközben az utána következő részre irányítja a figyelmet. A megnyilatkozások hangsúlya egyértelműen jelzi, hogy a példákban az elem nem megakadásjelenségként áll, és nem is a hezitációt jelöli, hanem nyomatékosítja a mondanivalót.

A válaszjelölői szerep egy másik alfunkciója is megjelent a korpuszbeli példák közt, amikor a *hát* azt jelölte, hogy a megkérdezett egy hosszabb válaszba, monológba vagy történetbe kezdett bele (vö. Dér 2010: 162). Ezt példázza a következő (3), *Közhang*beli részlet is:

- (3) D: Illetve a kérdésem pontosan az Orbán beszédre irányult, nem is a tüntetés tényére, mer ez rendbe volt, a jobboldal ezt a sajtószabadság melletti tüntetésnek írja, az én olvasatomban ez az önkormányzati kampánynyitója volt a Fidesznek és a polgári köröknek és én kimondtam a kérdésem az Orbán beszédre irányul. Hogy erről mi a véleményetek, hogy ítéletek meg, mennyire tudtok vele azonosulni? És hogyha nem, akkor mi az, amiben nem?

C: **Hát** ezt próbáltam elmondani, hogy a miniszterelnök úrnak az volt a beszédének az volt a lényege, hogy egy olyan közszolgálati televízióra van szükség, ahol a baloldali értékrend és a jobboldali értékrend megfelelő egyensúlyban van. Tehát legalább a választási eredményeknek megfelelő egyensúlyt tud alkotni, ami azt jelenti, hogy 51-49, tehát a baloldal 51%-ot kapott áprilisban, a jobboldal 49-et.

A kérdésre adott választ indító *hát* sokszor a hezitálást és az időnyerés szándékát fejezi ki, ahogy azt a (4) példában is láthatjuk:

- (4) A: De mitől fél?

B: **Hát**, sajnos Magyarországon sokaknak félniük van kell.

Ilyenkor a *hát* után jellemző a szünettartás és gyakran egyéb hezitálójelölő elemek (pl: *ööö*) is kísérik még a diskurzusjelölőt. Ez a fajta használati kör nem csupán kérdések után volt általános, ahogy azt az alábbi, (5) példa is illusztrálja:

- (5) B: Menjünk tovább!

A: Menjünk, ezen lépünk túl, mert mind a két oldalról mondom lehetne hozni ilyen-olyan példákat és **hát** *ööö* nem tudom.

A válasz szubjektivitásán, illetve a hezitálás kifejezésén túl a *hát*-ot a vitaműsorokban annak kifejezésére is használták, amikor a megkérdezett a véleményét mintegy tényként, evidenciaként mutatja be. Ilyenkor a diskurzusjelölő erős hangsúlya jelzi, hogy a beszélő az állítás nyomósítására használja az elemet, ahogy azt A *szólás szabadságából* (6) és a *Közhangból* (7) származó példák is mutatják.

(6) R: De mondjuk a Malévet feltüntették, mint kockázati tényező? Hiszen a napokban Szijjártó Péter úgy fogalmazott, hogy bármikor hullhatnak még ki csontvázak a szekrényből. Ő például felhozta egyik példaként a Malévet.

B: **Hát** a Malév-tranzakcióról nagyon világos tájékoztatást adtunk, amikor az megtörtént, bekövetkezett ebben az évben.

(7) A: És mitől fél?

B: **Hát** nem fogja nyilvánosan kiadni magát!

Mindkét idézett példában a *hát* diskurzusjelölő azt fejezi ki, hogy a megkérdezett a választ magától értetődőnek tartja.

A korpusz a *hát* általános válaszjelölői szerepén túl sokféle egyéb használati módra is példát szolgáltatott. Az anyag tanúsága szerint a *hát* a televíziós vitaműsorokban jelezheti még a mondanivaló továbbvitelét, megakadásjelző elemként és önjavító szerepben is állhat, illetve lehet a magyarázkodás eszköze is. Állhat a 'vajon' jelentésben, kódolhatja az 'igen' értelmet, és következtető kötőszóként, 'tehát' értelemben is használatos. A beszélői attitűdök közül felfokozott érzelmi állapotot is képes jelölni: felindultságot, kételkedést, méltatlankodást és csodálkozást, erősítheti a kérdés retorikusságát, emiatt pedig arculatromboló elemként is funkcionálhat. Ez utóbbi aspektusra a későbbiekben még részletesen is ki fogok térni.

Nem csupán az elem funkcióját vizsgáltam meg, hanem a megnyilatkozásban betöltött helyét is. A pozíciók szerinti előfordulások arányai hasonlóak Dér Csilla Ilonának a BEA adatbázisból származó 4 órányi korpuszán elvégzett 2010-es kutatásának eredményeivel. Vagyis a pozíciók közül nálam is a leggyakoribb a mondatot, illetve tagmondatot megelőző használat volt. Ettől eltérő pozíciójú megjelenésre csupán egyetlen példa adódott a korpuszban: amikor a *hát* önmagában állt, s így többféleképpen volt értelmezhető. A mondat, illetve tagmondat előtti megjelenések pedig az alábbi, 1. ábrán látható arányban voltak jelen a mintában: a tagmondatot indító *hát*-ra 45 adat volt, a kötőszó utánira 12, míg más diskurzusjelölő után 3-szor fordult elő a *hát*.

1. ábra

A *hát* mondat, illetve tagmondat előtti előfordulásainak megoszlása

A funkciók és a pozíciók a korábban elvégzett vizsgálatokhoz (pl. Dér 2010; Schirm 2011) képest nem igazán szolgáltak új eredménnyel, azonban a beszélt nyelvi korpusz bevonása a vizsgálatba megerősítette egy korábbi hipotézisemet. Az 1660-as sárospataki hitvita elemzése kapcsán felvetettem, hogy a *hát* elem használata a hitvitában az udvariassággal, illetve az arculatmunkával is kapcsolatba hozható.

Az *arculat* (ang. *face*) nyelvészeti terminusként Goffmantól ered, s egy olyan tulajdonságegyüttest jelöl, amellyel mindenki rendelkezik. „Olyan énkép, amelyet a társadalmilag megerősített tulajdonságok körvonalaznak” (Goffman 1967/1995: 3). A beszélgetésben a résztvevők általában törekednek az arculatfenyegetés minimalizálására és saját arculatuk rendbe hozására, s legtöbbször olyan stratégiát alkalmaznak, amellyel el tudják kerülni az arculatfenyegető aktusokat, ideális esetben pedig arra is ügyelnek, hogy a beszélgetőpartnerük arculata se sérüljön az interakció során.

A sárospataki hitvitában a térítő pápisták az egész vita során nyíltan kifejezték a reformátusokkal szembeni ellentétüket, és ezt az attitűdöt a diskurzusjelölő elemekkel is erősítették. A térítő pápisták kérdései már a vita legelejétől kezdve erősen arculatrombolók voltak, s ezt a *hát* szócska is jelezte, amelynek használata a szerepekhez igazodott. Csupán a térítők használták kérdéseikben ezt az elemet, a térítendőek nem, pedig ők is sokat kérdeztek a hitvita során. A *hát* elem a vitában nyomatékosító szerepéből adódóan képes volt az ellentét jelzésére, s a kérdés támadó jellegének a felerősítésére is (Schirm 2011: 37–38).

Azonban a sárospataki hitvita bármennyire is a beszédet szó szerint rögzítő, hitelesen adatolt dokumentum, mégiscsak történeti forrás, ezért a rá vonatkozó megállapítások hipotetikusak. Viszont napjaink vitaműsoraiban a *hát* adatainak egy része teljesen hasonlóan viselkedik, így a sárospataki hitvita diskurzusjelölőire vonatkozó megállapításokat a vitaműsorok elemzései igazolhatják. Így egyrészt a szinkrón nyelvhasználat segít a diakrón adatok értelmezésében, másrészt pedig az írott források adatairól tett állítások a beszélt nyelvi szövegek segítségével erősödnek.

Az általam vizsgált félintézményes vitaműsorok a sárospataki hitvitához hasonlóan arculatfenyegető aktusokat tartalmaztak. A vita lefolyása témától függetlenül általában azonos alapséma szerint zajlik, amihez meghatározott arculatmunka is köthető. A beszélgetést fordulókra bontva Muntigl és Turnbull (1998: 227) a vita szerkezetét a következőképpen adták meg: Tegyük fel, hogy van két beszélőnk, A és B. A beszélő F1-ben tesz egy kijelentést, amit a B beszélő az F2-ben vitat, mire A az F3-ban vitatkozik B-nek az F2-es kijelentésével, vagy úgy, hogy alátámasztja az eredeti F1-es kijelentését, vagy pedig direkt módon kifejti az F2-vel való egyet nem értését. Az arculatmunkát vizsgálva pedig a kutatók azt találták, hogy a verbális konfliktusban B beszélő F2-es megnyilatkozása rongálja A beszélő arcát. Erre A egy

arculatvisszaállító lépést tesz: F2 agresszivitásának a függvényében vagy F1-et védelmezi, vagy F2-t támadja.

Mivel az érvelés és a vitatkozás szükségszerű velejárója a politikai vitaműsoroknak, ezért nem meglepő, hogy az arculatmunka fontos szerephez jut bennük. A több résztvevős beszélgetésekben (*Pro és kontra, Közhang*) a moderátor feladata a vita elindítása, a vitapartnerek eltérő véleményének az előhívása, továbbá neki kell ügyelnie arra is, nehogy túlságosan eldurvuljon a vita. Szerepéből adódóan tehát felügyelnie és irányítania kell a vitapartnerek arculatromboló és arculatépítő tevékenységeit, úgy, hogy közben meg kell próbálnia semlegesnek maradni. A vitapartnerek tehát nem mondhatnak bármit és bárhogy, hiszen kontrollálják a megnyilatkozásaikat. Az általam vizsgált vitaműsorokban ezért a vitatkozó felek gyakran éltek azzal a stratégiával, hogy nem nyíltan, állítás formájában fejtették ki az ellentétes álláspontjukat, hanem szónoki kérdésbe burkolva közölték a véleményüket. Tipikusan a vitaparnerek érvelő monológjában fordult elő, s használatukkal a beszélők egyrészt óvták a saját arculatukat, másrészt pedig a megnyilatkozásaik nagyobb figyelemfelhívó erővel bírtak, hiszen a szónoki kérdések alakzatként rendkívül hatásosak. A beszélők ilyenkor kissé mást mondtak, mint amit gondoltak, ám a beszélői attitűdjüket diskurzusjelölő elemekkel, többek között a *hát*-tal tették nyilvánvalóvá. A szónoki kérdésben megjelenő *hát* diskurzusjelölő viselkedését szemléletesen mutatja az alábbi, a *Pro és kontrából* származó részlet (idézi Schirm 2008: 293–294).

- (8) A: És szerintem maga is érti, hogy mi miről beszélünk, és maga segítsen nekünk, és mi okosak szépen bújjunk össze, nem így, a televízióban, meg a Parlamentben, hatan-nyolcan; hívjon meg embereket, a Hankiss tanár urat hívja meg, a Verebes Istvánt hívja meg. Egy csomó ember a ballibból érti ám, hogy mi mit beszélünk. **Hát** milyen alapon lehet megmagyarázni a magyarországi médiahelyzetet? Melyik isten hatalmazta fel a szoclib tábort, hogy ez így legyen? Mi ezt vitatjuk, és kérjük a maguk segítségét, és ezért ki kell mennünk az utcára. És akkor engem nem zavar, hogy a magyar ATV-n a Fási Ádám hetvenöt darab műsort csinált egyfolytában MSZP-s polgármesterjelöltekkel és képviselőjelöltekkel, mer' akkor majd a mi képviselőjelöltünk, őket bemutatjuk ott. De **hát** így hogy lehet? Hogy az MSZP-s jelöltek hetvenöt műsorban, a mi jelölteink meg sehol. Melyik isten hatalmazta fel magukat erre?

Az idézett példa négy szónoki kérdést is tartalmaz, s mindegyik egy ellentétes értelmű állításnak feleltethető meg ('Semmilyen alapon nem lehet megmagyarázni a magyarországi médiahelyzetet', 'Semelyik isten nem hatalmazta fel a szoclib tábort', 'Így sehogy sem lehet', illetve 'Semelyik isten nem hatalmazta fel magukat erre'). A beszélő egyik feltett kérdésre sem várt választ, hanem hatáskeltő erejük miatt használta őket, hiszen a kérdések el-

hangzásakor a beszélgetőpartnerek fejében megképződött egy mentális válasz, amely valójában nem az ő feleletük volt, hanem az a tartalom, amit a kérdező sugallni, illetve bizonyítani akart. Ha a két, *hát*-ot tartalmazó kérdésből elhagyjuk a diskurzusjelölőt, azok továbbra is szónokiak maradnak, de a *hát* alkalmazása az elem nyomatékosító szerepéből adódóan felerősíti a retorikusságukat, s közben jelzi a beszélői attitűdöt. Az idézet tágabb kontextusát és az intonációt is figyelembe véve egyértelműen megállapítható, hogy a *hát* ellenvetést, erős felindultságot és méltatlankodást fejez ki, vagyis arculatromboló elem.

A másik jellegzetes kérdéstípus a korpuszban a vitázó kérdés volt, amelyben szintén megjelent a *hát* elem. Erre a *Közhang* című műsorból következően egy példa (idézi Schirm 2008: 294).

(9) A: Az az igazság, hogy mind a két oldalról lehetne mindenfajta példát felhozni, tehát a jobboldal részéről is lehetne ugyanilyen példákat felhozni.

B: Konkrétan gyerektáborról?

A: Most nem gyerektáborról beszéltem; lehetne felhozni példákat.

B: **Hát** akkor honnan?

A *Hát akkor honnan?* kérdés vitázó kérdésnek tekinthető, mivel választ is vár a feltett kérdésre a beszélő. Ugyanakkor a szónoki kérdéshez hasonlóan ebben a kérdésben is benne rejlik az ellentétes értelmű állítás ('Sehonnan'). Az A beszélő ugyanis az előzőleg elhangzott megnyilatkozás igazságértékét kérdőjelezi meg. Nem információt kér, hanem nyíltan vitatkozik B álláspontjával, s a kérdés hangsúlyából kiderül, hogy a *hát*-ot annak a nyomatékos kifejezésére használja, hogy szerinte semmilyen példát nem lehet felhozni, vagyis a diskurzusjelölő az ellenvetést erősíti, és egyben retorizálja is a kérdést. Azaz a *hát* itt is arculatromboló eszköz.

A televíziós vitaműsorokban a *hát* diskurzusjelölő gyakran egymással ellentétes funkciókban jelent meg, ezért a hozzá kötődő arculatmunka sem kezelhető egységesen. A korpusz a diskurzusjelölő általi arculatfenyegetésre és az arculatvédeésre is szolgáltat példával. Az időhúzást, hezitálást és a beszélő bizonytalanságát jelölő *hát* arculatvédő mechanizmusként értékelhető [(4) és (5) példa], míg a szónoki és vitázó kérdésekben előforduló *hát* [(8) és (9) példa] arculatromboló elemként funkcionál.

Következtetések

A tanulmányban a *hát* diskurzusjelölő funkcióit félintézményes televíziós vitaműsorok adatai alapján elemeztem. A korpusz vizsgálata azt mutatta, hogy e beszélt nyelvi műfajban igen sokféle szerepkörben jelenik meg a *hát*. Az általános válaszjelölői funkción kívül az elem képes a mondanivaló szubjektivitását, bizonytalanságát, illetve a hezitálást is jelölni, de ennek ellentétére, az evidenciaként való értelmezésre is szolgáltatott példát a korpusz. Az

elemzés a *hát* funkciógazdagságának a megmutatásán túl azt is igazolta, hogy erősen konfrontatív környezetben a kérdések közül a *hát* főként szónoki kérdésekben és vitázó kérdésekben fordul elő, s szerepe az interpretációs mechanizmus segítése: erősíti a kérdésnek az állításként való értelmezését, ezáltal jelzi a diskurzusszegmens és a beszélő közti viszonyt, vagyis mutatja a beszélő attitűdjét.

A vitaműsorok elemzése pedig nem csupán a mai kommunikációs stratégiákról szolgáltat információkkal, hanem a szinkrón beszélt nyelv vizsgálata megerősítette a diakrón adatokról tett, korábbi hipotetikus állításainkat is, miszerint a *hát* elem a vitabeli kérdésekben arculatfenyegető eszközként funkcionál.

Irodalom

- Clayman, Steven E. 1992. Footing in the achievement of neutrality: the case of news-interview discourse. In Drew, Paul – Heritage, John (eds.): *Talk at work: Interaction in institutional settings*. Cambridge University Press, Cambridge, 163–198.
- Dér Csilla Ilona – Markó Alexandra 2007. A magyar diskurzusjelölők szupraszegmentális jelöltsége. In Gecső Tamás – Sárdi Csilla (szerk.): *Nyelvelmélet – nyelvhasználat*. Kodolányi János Főiskola–Tinta Könyvkiadó, Székesfehérvár–Budapest, 61–67.
- Dér Csilla Ilona 2010. „Töltelékelem” vagy új nyelvi változó? A *hát*, *úgyhogy*, *így* és *ilyen* újabb funkciójáról a spontán beszédben. *Beszédkutatás 2010*. 159–170.
- Goffman, Erving 1967/1995. A homlokzatról: A rituális elemek analízise a társas interakcióban. In Síklaki István (szerk.): *A szóbeli befolyásolás alapjai II*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 3–31. [Az eredeti mű: On face-work. In Goffman, Erving: *Interaction ritual. Essays on face-to-face behavior*. Penguin, Harmondsworth, 1967, 5–45.]
- Ilie, Cornelia 1999. Question–response argumentation in talk shows. *Journal of Pragmatics* 31. 975–999.
- Ilie, Cornelia 2001. Semi-institutional discourse: The case of talk shows. *Journal of Pragmatics* 33. 209–254.
- Muntigl, Peter – Turnbull, William 1998. Conversational structure and face-work in arguing. *Journal of Pragmatics* 29. 225–256.
- Schirm Anita 2007. A komplex kérdés mint nyelvhasználati stratégia. In Sinkovics Balázs (szerk.): *LingDok 6. Nyelvész-doktoranduszok dolgozatai*. JATE Press, Szeged, 131–154.
- Schirm Anita 2007–2008. A *hát* diskurzusjelölő története. *Nyelvtudomány III–IV*. 185–201.
- Schirm Anita 2008. A *hát* diskurzusjelölő partikulához kötődő nyelvhasználati stratégia. In Gecső Tamás – Sárdi Csilla (szerk.): *Jel és jelentés*. Kodolányi János Főiskola–Tinta Könyvkiadó, Székesfehérvár–Budapest, 288–296.
- Schirm Anita 2011. A diskurzusjelölők funkciói: a *hát*, az *-e* és a *vajon* elemek története és szinkrón státusa alapján. Doktori disszertáció, kézirat. SZTE, Szeged, http://doktori.bibl.u-szeged.hu/759/1/schirm_anita_doktori_disszertacio.pdf (A letöltés ideje: 2011. december 2.)

- Tolcsvai Nagy Gábor 2005. Funkcionális nyelvtan: elmélet és gyakorlat. *Magyar Nyelvőr* 129. 348–362.
- Vuchinich, Samuel 1990. The sequential organization of closing in verbal family conflict. In Grimshaw, Allen D. (ed.): *Conflict talk – Sociolinguistic investigations of arguments in conversations*. Cambridge University Press, Cambridge, 118–138.